

UNELE ASPECTE DE DREPT COMPARAT ALE REGLEMENTARII RĂSPUNDERII PENALE PENTRU MUNCA FORȚATĂ

Guidea Petru,
doctorand,
Școala Doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

The object of this study is the analysis of the criminal legislation of several states on the regulation of forced labor. As a conclusion, there is no consensus on the regulation of forced labor in various criminal laws. In some legislation there are incriminating norms of *nomen iuris* type regarding forced labor (Criminal Code of the Republic of Moldova, Criminal Code of France, Criminal Code of Romania, Criminal Code of Azerbaijan, etc.). In other laws forced labor describes the objective side of rules that criminalize human exploitation (Criminal Code of Sweden, Criminal Code of Lithuania), or implicitly emerges from the content of norms set in sections dedicated to the protection of workers' rights (Criminal Code of Spain). At the same time, it is found that not all states have provided criminal liability for forced labor, although in most laws, is criminalized human trafficking (trafficking in human beings / trafficking in children) for the purpose of exploitation through forced labor. At the same time, all states enshrine the right to work and prohibit forced labor through extra-criminal rules.

Keywords: comparative study; forced labor; criminal liability; crime; exploitation.

Dreptul la muncă și, implicit, dreptul la libertatea muncii, ca drepturi fundamentale ale omului, sunt consfințite într-un șir de acte internaționale. În acest sens, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [1], în art.23 pct.1, prevede că *orice persoană are dreptul la muncă, la condiții echitabile și satisfăcătoare de prestare a muncii*. Deopotrivă, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 [2], în art.6 pct.1, stipulează că *dreptul la muncă cuprinde dreptul pe care îl are orice persoană de a-și afirma existența printr-o muncă liber aleasă sau acceptată*. Într-un sens similar, dreptul la muncă este consacrat și în Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 1979 (art.11) [3].

La nivel european, în Cartea Socială Europeană din 1996 [4] sunt consfințite, *inter alia*: dreptul la muncă (art.1), dreptul la condiții de muncă echitabile (art.2), dreptul la securitatea și igiena muncii (art.3), dreptul la salarizare echitabilă (art.4)

etc. De asemenea, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene din 2007 [5] consacră la art.15 *libertatea de alegere a ocupației și dreptul la muncă*.

Reglementări explicite privind interzicerea muncii forțate se regăsesc în: Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind abolirea muncii forțate din 1957 (art.1-2) [6]; Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor din 1999 (art.1, art.3) [7], Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 1950 (art.4) [8].

Luând în considerare angajamentele asumate în baza documentelor internaționale (și regionale) ratificate, majoritatea statelor interzic munca forțată prin acte normative interne.

Preliminar, consemnăm că în Republica Moldova răspunderea pentru munca forțată este prevăzută la art.168 Cod penal (în continuare – CP RM) din Capitolul III al Părții Speciale „Infrafracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei”, într-o variantă tip și două variante agravante.

În varianta tip, munca forțată este incriminată la alin.(1) art.168 CP RM: *obținerea muncii de la o persoană împotriva voinței ei, prin constrângere sau înșelăciune, dacă această acțiune nu întrunește elementele traficului de ființe umane sau ale traficului de copii*.

În prima sa variantă agravată munca forțată este incriminată la alin.(2) art.168 CP RM, presupunând că infrafracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârșită: *a) asupra a două sau mai multor persoane; b) asupra unui copil cu capacitate de muncă sau a unei femei gravide; c) de două sau mai multe persoane; d) de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană cu funcție de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional*.

A doua variantă agravată este specificată la alin.(3) art.168 CP RM, presupunând că acțiunile descrise la alineatele (1) sau (2): *a) sunt săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală; b) se soldează cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori cu decesul victimei*.

Incursiunea în legislațiile penale a mai multor state ne demonstrează lipsa unui consens în ce privește reglementarea muncii forțate. Bunăoară, în unele legislații penale, ca și în Republica Moldova, se regăsesc norme de tip *nomen iuris* vizând această faptă (Cod penal al Franței, Cod penal al României, Cod penal al Azerbaidjan ș.a.). În alte legislații, munca forțată caracterizează latura obiectivă a unor norme ce incriminează exploatarea umană (Cod penal al Suediei, Cod penal al Lituaniei), fie se desprinde implicit din conținutul unor norme amplasate în secțiuni dedicate protecției drepturilor muncitorilor (Cod penal al Spaniei). Nu toate statele au prevăzut răspunderea penală pentru munca forțată, deși în majo-

ritatea legislațiilor, este incriminat traficul de persoane (traficul de ființe umane/traficul de copii) în scop de exploatare prin muncă forțată¹. În același timp, cvasi-unanim statele consacră dreptul la muncă (și libertatea muncii) și interzic munca forțată prin intermediul normelor de sorginte extrapenală².

În particular, investigația noastră comparativă va fi axată pe analiza reglementărilor din legislațiile penale ale unor state ce se raportează la prima și a doua categorie.

Studiul propriu-zis urmează a fi inițiat cu *legea penală a Azerbaidjan* [9] care conține o normă de incriminare cu aceeași denumire precum a faptei înscrise la art.168 CP RM. *In concreto*, la art.144-2 Cod penal al Azerbaidjan (în continuare – CP Azer.), în Capitolul 19 „Infrațiuni împotriva libertății și demnității individuale” a Părții Speciale, este prevăzută răspunderea pentru munca forțată. În acest sens, potrivit art.144-2.1 CP Azer. constituie infrațiune „forțarea unei persoane să îndeplinească anumite lucrări (servicii) prin amenințare, constrângere sau prin amenințarea cu aplicarea constrângerii, precum și prin restricționarea libertății unei persoane, pe lângă cazurile speciale prevăzute de lege”. Concomitent, la art.144-2.2 CP Azer. sunt prevăzute circumstanțele care determină agravarea răspunderii dacă acțiunile indicate în norma anterioară sunt comise: 1. împotriva a două sau mai multe persoane; 2. în mod repetat; 3. împotriva unei persoane minore; 4. împotriva unei femei însărcinate a cărei sarcină era evidentă pentru inculpat; 5. prin folosirea autorității oficiale; 6. de un grup de persoane organizat în prealabil, de un grup criminal organizat sau de o organizație (asociație) criminală. Suplimentar, la art.144-2.3 CP Azer. se prevede agravarea răspunderii pentru acțiunile descrise în articolele 144-2.1 și art.144-2.2 CP Azer. care au provocat decesul unei persoane sau au provocat alte rezultate grave din imprudență.

Cea mai vizibilă asemănare dintre normele penale supuse comparației este dictată de tehnica legislativă utilizată; or atât norma prevăzută la art.168 CP RM, cât și cea specificată la art.144.2 CP Azer. sunt construite dintr-o variantă tip și două variante agravante. Semnalăm că normele enunțate sunt tangențiale și sub aspectul unor metode de săvârșire a faptelor infracționale (amenințarea, constrângerea). În același timp, remarcăm că „restricționarea libertății unei persoane” nu este indicată în dispoziția normei prevăzute la art.168 CP RM.

În altă ordine de idei, apreciem a fi pozitivă concretizarea în conținutul circumstanței agravante prevăzute la art.144.2.4 CP Azer. despre faptul cunoașterii de către făptuitor că femeia asupra căreia realizează fapta infracțională este gravi-

¹A se vedea, de pildă: lit.e) alin.(1) art.168 și lit.e) alin.(2) art.168 Cod penal al Cehiei; alin.(1) art.113 Cod penal al Sloveniei; alin.(1) art.233 Cod penal al Germaniei etc.

² De exemplu: art.4 Codul muncii al Federației Ruse; art.7 Codul muncii al Kazahstan; art.10 Codul muncii al Kârgâzstan; art.7 Codul muncii al Uzbekistan etc.

dă. O atare exegeză legislativă credem că poate constitui sursă de inspirație pentru legiuitorul Republicii Moldova³.

În alt registru, în *Codul penal al României* [10] (în continuare – CP Rom.) răspunderea pentru munca forțată este reglementată în cadrul Capitolului VII „Traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile” din Titlul I „Infrațiuni contra persoanei” a Părții Speciale. Legiuitorul român incriminează la art.212 Cod penal „Supunerea la munca forțată sau obligatorie”, în următorii termeni: „Fapta de a supune o persoană, în alte cazuri decât cele prevăzute de dispozițiile legale, la prestarea unei munci împotriva voinței sale sau la o muncă obligatorie”. Este lesne de remarcat că, comparativ cu legea penală a Republicii Moldova (dar și cu cea a Azerbaidjanului), în cea română, infrațiunea examinată este prevăzută într-o singură variantă tip. În același timp, observăm că, în planul caracterizării elementului material, legiuitorul român a preluat aproape identic terminologia cu care se operează în Convenția OIM nr.105 din 17.01.1957 privind abolirea muncii forțate⁴ delimitând două modalități normative alternative: munca împotriva voinței (munca forțată) și munca obligatorie. În literatura de specialitate română se arată că „în prima ipostază, persoana este determinată prin constrângere să îndeplinească o muncă pe care din propria inițiativă și voință nu ar îndeplini-o, iar în cea de-a doua, persoana este pusă în situația de a presta o muncă la care nu era obligată, ca și când ar fi avut îndatorirea de a o efectua” [11, p.135]. Așadar, dincolo de diferențele conceptuale ce caracterizează modalitățile de comitere a faptelor prejudiciabile supuse comparației, potrivit legii penale a României și cea a Republicii Moldova, înțelegem că în toate ipotezele are loc vicierea sentimentului victimei. În plus, din conținutul art.212 CP Rom. se desprinde în calitate de cerință esențială a elementului material al infrațiunii „ca să nu existe o dispoziție legală sau judiciară, care să justifice, potrivit legii, impunerea muncii forțate sau obligatorii” [11, p.135]. O atare precizare nu o regăsim în dispoziția art.168 CP RM. Totuși, situațiile de excepție de la aplicarea art.168 CP RM le identificăm fără dificultate în actele normative extrapenale. Bunăoară, potrivit alin.(2) art.44 din Constituția Republicii Moldova [12], nu constituie muncă forțată: a) serviciul cu caracter militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu satisfac serviciul militar obligatoriu; b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în perioada de detenție sau de libertate condiți-

³ Unele raționamente privind necesitatea includerii mențiunii „cu bună știință” în conținutul circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM, le-am formulat în segmentul de analiză a legislației penale a Suediei.

⁴ Bunăoară, Convenția OIM nr.105 din 17.01.1957 prevede: „Fiecare membru al Organizației Internaționale a Muncii care ratifică prezenta Convenție se angajează să abolească munca forțată sau obligatorie și să nu recurgă la ea sub nici o formă...”. O terminologie similară se reține și în Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (art.4).

onată; c) prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale, stabilite de lege. Prevederi similare sunt instituite și în alin. (5) art.7 din Codul Muncii al Republicii Moldova [13].

Nu poate trece neobservată nici următoarea mențiune, specificată în dispoziția art.168 CP RM: „[...] *dacă această acțiune nu întrunește elementele traficului de ființe umane sau ale traficului de copii*”. O atare precizare nu se regăsește în prevederea de la art.212 CP. Rom.

Trebuie de notat că sintagma respectivă a fost inserată la art.168 CP RM⁵ prin Legea nr.270 din 07.11.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [14]. Raționamentele includerii acesteia în dispoziția normei examinate le găsim în Nota informativă la proiectul care a stat la baza legii în cauză [15]: „*Structura ambiguă a art.165, 168, 206 din Codul penal și existența riscului de calificare eronată, a faptelor penale, precum și faptul că infrațiunea prevăzută de art.168 Cod penal este pedepsită mai blând decât traficul de ființe umane, chiar dacă reprezintă realizarea scopului de exploatare care intră în definiția traficului de ființe umane a generat necesitatea de delimitare a acțiunilor acestor infrațiuni. În prezent, delimitarea respectivă este foarte anevoioasă, lăsând un teren extins pentru abuzuri din partea persoanelor împuternicite la încadrarea juridică a acțiunilor făptuitorului. Delimitarea clasică a acestor două infrațiuni nu este descrisă clar și convingător nici în doctrină. Mai mult decât atât, Hotărârea Plenului CSJ nr. 37 din 22.11.2004 nu face nici o referință la delimitarea acestor infrațiuni [...]. Din considerentele expuse, se impune necesitatea completării art.168 CP RM cu sintagma „dacă fapta nu întrunește elementele traficului de ființe umane sau ale traficului de copii*”.

În continuare, ne vom concentra atenția asupra modelului incriminator oferit de legiuitorul francez. În *Codul penal al Franței* [16] (în continuare – CP Fr.), prevederi menite să incrimineze munca forțată sunt stabilite în Secțiunea „Condiții de muncă și acomodare contrare demnității persoanei, munca forțată și deținerea în servitute (art.225-13 – art.225-16)” din Capitolul V „Atingeri asupra demnității persoanei” a Titlului II „Atingeri asupra persoanei”, Cartea II „Crime și delictе contra persoanei”. Astfel, potrivit art.255-13 CP Fr., constituie infrațiune „fapta de a obține de la o persoană, a cărei vulnerabilitate sau stare de dependență este aparentă sau cunoscută făptuitorului, prestarea de servicii neremunerate sau în schimbul unei remunerații nesemnificative în coraport cu munca presta-

⁵ Până la această modificare norma prevăzută la art.168 CP RM avea următorul conținut: „*Fortarea unei persoane să presteze o muncă împotriva dorinței sale, ținerea persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii, obținerea muncii sau a serviciilor prin înșelăciune, constrângere, violență sau amenințare cu violență*”.

tă”. În același timp, la art.225-14 CP Fr. este stabilită răspunderea pentru „fapta de a supune o persoană, a cărei vulnerabilitate sau stare de dependență este aparentă sau cunoscută de făptuitor, la condiții de muncă sau de adăpostire incompatibile cu demnitatea umană”. *In concreto*, munca forțată este incriminată la art.225-14-1 CP Fr.: „Munca forțată este fapta de a constrânge o persoană, prin violență sau amenințare, să presteze o muncă fără remunerație sau în schimbul unei remunerații evident ne semnificative în coraport cu munca efectuată”.

Trebuie de remarcat că incriminările *supra* citate sunt amplasate în legea penală franceză în ordinea gravității, astfel încât munca forțată (art.225-14-1 CP Fr.) prezintă o gravitate mai sporită în coraport cu faptele indicate la art.225-13 și art.225-14 CP Fr. De o gravitate mai pronunțată în coraport cu munca forțată este fapta de „reducere la servitute”, care potrivit art.225-14-2 CP Fr., constă în „supunerea, în mod obișnuit, la munca forțată a unei persoane a cărei vulnerabilitate sau stare de dependență este aparentă sau cunoscută făptuitorului”.

Concomitent, la art.225-15 CP Fr. sunt înscrise circumstanțele care determină agravarea răspunderii în ipoteza săvârșirii infrațiunilor prevăzute la art.225-13-art.225-14-1: împotriva mai multor persoane; împotriva unui minor; împotriva mai multor persoane, printre care figurează unul sau mulți minori.

În sensul art.225-13-art.225-14-2, minorii sau persoanele care au fost victime ale faptelor descrise de aceste articole la sosirea lor pe teritoriul francez sunt considerați persoane vulnerabile sau aflate în situație de dependență (art.225-15-1 CP Fr.).

Cu titlu de novație, în coraport cu norma corespondentă din legea penală a Republicii Moldova (art.168), la art.225-16 CP Fr. sunt prevăzute sancțiunile aplicabile persoanei juridice în cazul comiterii faptelor definite la art.225-13 - art.225-15.

Remarcăm că, din punct de vedere al tehnicii legislative, legiuitorul francez a disjuns acțiunile de obținere a muncii (serviciilor) fără remunerare ori cu o remunerare necorespunzătoare prin profitarea de starea de dependență ori de vulnerabilitatea victimei de săvârșirea aceluiași acțiuni prin constrângere. Totodată, constatăm că înșelăciunea nu se găsește printre metodele de comitere a muncii forțate, în sensul art.225-14-1 CP Fr. În ce ne privește, nu putem susține o atare viziune legislativă; or, nu este exclusă, ba chiar este destul de frecvent întâlnită în practica judiciară a Republicii Moldova ipoteza realizării muncii forțate prin înșelăciune [17], [18].

Într-un mod absolut unic, legiuitorul francez specifică caracterul „neretribuit al muncii (serviciilor), fie retribuirea necorespunzătoare a muncii prestate” pentru a caracteriza faptele înscrise la art.225-13, art.225-14-1 și art.225-14-2 CP

Fr. *Per a contrario*, atare cerințe lipsesc în norma ce incriminează munca forțată instituită în legea penală a Republicii Moldova, dar și din cea a României, precum și din cea a Azerbaidjanului. Prin urmare, în literatura de specialitate română s-a arătat, cu drept cuvânt, că: în ipoteza muncii forțate nu are importanță dacă victima este retribuită corespunzător ori nu primește nimic pentru munca prestată forțat sau obligatoriu [12, p.135].

În același perimetru de cercetare, atenția noastră va fi îndreptată spre examinarea reglementărilor în materie din *legea penală a Suediei* [19] (în continuare – CP Su.). În respectivul Cod, la Secțiunea 1b din Capitolul 4 „Cu privire la infrafracțiunile împotriva libertății și păcii” din Partea Specială este prevăzută răspunderea pentru exploatarea umană. Potrivit normei în cauză „o persoană care, în alte cazuri decât cele prevăzute în Secțiunea 1 (răpirea) sau Secțiunea 1a (traficul de persoane), prin constrângere, înșelăciune sau utilizând poziția de dependență, imposibilitatea de a se apăra sau situația dificilă a altei persoane, exploatează o altă persoană prin muncă forțată, muncă în condiții evident nerezonabile sau cerșetorie, este vinovată de exploatarea umană”. Suplimentar, în termenii paragrafului 2 al aceluiași articol se stabilește că „în cazul săvârșirii faptei prevăzute la paragraful 1 asupra unei persoane care nu a împlinit vârsta de 18 ani, subiectul va răspunde chiar dacă nu a făcut uz de constrângere, înșelăciune sau de poziția de dependență, imposibilitatea de a se apăra sau de situația dificilă. Aceeași situație se aplică și în cazul în care subiectul, deși nu știa că victima nu a împlinit vârsta de 18 ani, a manifestat o atitudine neglijentă în privința acestei circumstanțe”. La paragraful 3 este prevăzută răspunderea pentru exploatarea umană gravă. Potrivit, normei enunțate, în planul evaluării gravității exploatării, se acordă o atenție deosebită dacă fapta a vizat acțiuni la scară largă, a dus la câștiguri considerabile sau a implicat, în special, exploatarea nemiloasă a altei persoane.

Observăm că sub aspect tehnico-legislativ, legiuitorul suedez a reunit trei modalități faptice într-o singură normă pentru a desemna exploatarea umană și anume: exploatarea prin muncă forțată, exploatarea prin muncă în condiții nerezonabile și exploatarea cerșetoriei. Concomitent, norma examinată din legea penală suedeză prevede următoarele metode (alternative) de săvârșire a faptelor de exploatare: *constrângerea, înșelăciunea și utilizarea poziției de dependență, imposibilitatea de a se apăra sau situației dificile a altei persoane*. O perspectivă novatorie în coraport cu prevederile legislațiilor examinate anterior se desprinde din paragraful 2; or, legiuitorul suedez a decis să nu ia în calcul atitudinea psihică a făptuitorului *vis-a-vis* de vârsta victimei. Prin urmare, chiar și atunci când făptuitorul nu cunoaște că victima nu a atins vârsta de 18 ani, manifestând o atitudine neglijentă față de vârsta acesteia, va fi pe deplin justificată intervenția legii penale suedeze.

Pentru comparație, precizăm că la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM este prevăzută circumstanța agravantă „*asupra unui copil cu capacitate de muncă*”⁶. Deși, în general, este salutară diferențierea răspunderii penale în sensul agravării pentru faptele săvârșite asupra minorilor, nu putem să nu ne întrebăm de ce legiuitorul Republicii Moldova a decis să includă în conținutul agravantei de la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM o cerință suplimentară față de copilul-victimă și anume: „deținerea capacității de muncă”? Totodată ne întrebăm dacă legiuitorul a omis intenționat ori din neglijență să gradueze răspunderea în sensul agravării, în conținutul art.168 CP RM, în ipoteza săvârșirii muncii forțate asupra unui copil fără capacitate de muncă?

De lege lata, în cazul în care făptuitorul va obține munca de la un copil fără capacitate de muncă, împotriva voinței lui, prin înșelăciune ori constrângere, dacă respectiva faptă nu întrunește elementele traficului de copii, devine aplicabil alin.(2) art.55 Cod Contravențional al Republicii Moldova care stabilește, printre altele, răspunderea pentru încălcarea legislației muncii săvârșite asupra minorului. Bineînțeles, dacă în privința minorului se exercită constrângerea, suplimentar poate fi aplicat art.152 sau 155 CP RM ori art.78 Cod contravențional.

Deopotrivă, remarcăm că în prevederea de la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM, lipsește cerința ca făptuitorul să cunoască *cu bună știință* că săvârșește fapta infrațională „*asupra unui copil cu capacitate de muncă*”. Prin urmare, simpla admitere de către subiectul infracțiunii (din analiza împrejurărilor obiective) că victima acțiunilor sale este un copil cu capacitate de muncă, cade sub incidența agravantei examinate. Totuși, nu putem să nu remarcăm că există riscul de a se aprecia eronat că circumstanța agravantă va fi aplicabilă chiar și atunci când făptuitorul nu cunoaște faptul că săvârșește infrafracțiunea „*asupra unui copil cu capacitate de muncă*” – apreciere ce vine în contradicție cu principiile răspunderii penale subiective (*nulla poena sine culpa*).

În viziunea noastră, neindicarea sintagmei „*cu bună știință*” în textul circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM constituie o omisiune a legiuitorului, care face posibilă interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale. Or, făptuitorului i se poate agrava nejustificat situația pentru unele circumstanțe despre care el nu cunoștea. În orice caz, în virtutea principiului exprimat sub forma adagiului latinesc *in dubio pro reo* cele comise urmează a fi interpretate în favoarea făptuitorului.

⁶ Precizăm că de lege lata în condițiile prevăzute la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM răspunderea se agravează dacă fapta înscrisă la alin(1) se săvârșește „*asupra unui copil cu capacitate de muncă sau a unei femei gravide*”. Pentru a asigura consecvența ideilor, în acest perimetru de cercetare, ne vom referi numai la prima parte a circumstanței agravante nominalizate și anume: „*asupra unui copil cu capacitate de muncă*”.

În mod regretabil, omisiunile pe care le-am consemnat anterior determină erori de calificare în practica judiciară. Pentru a fi convingători, aducem ca exemplu speța următoare [20]:

„M. S. a fost condamnat în baza lit.b) alin.(2) art.168 CP RM. În fapt, începând cu luna aprilie 2019, abuzând de poziția de vulnerabilitate a minorului B.D., care era determinată de lipsa surselor de existență pentru supraviețuire socială (starea socială, materială și familiară grea, lipsa surselor financiare de întreținere), profitând de faptul că acesta nu a atins vârsta de 14 ani și că nu are capacitate de delibere, folosind metoda înșelăciunii prin promisiunea remunerării pentru munca prestată, a obținut, prin înșelăciune, muncă forțată, prestată sub forma diferitor servicii de îngrijire a oilor la stâna pe care acesta o gestiona, acțiuni prin care a cauzat victimei prejudicii materiale”.

Reiterăm că prevederea de la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM este aplicabilă în ipoteza în care copilul deține capacitate de muncă; or, aceasta rezultă *expressis verbis* din conținutul circumstanței agravante nominalizate. Așa cum se desprinde din speță, făptuitorul a obținut munca, împotriva voinței, prin înșelăciune de la un copil fără capacitate de muncă. Astfel, potrivit alin.(2) și (3) art.46 Codul muncii al Republicii Moldova: persoana fizică dobândește capacitate de muncă la împlinirea vârstei de 16 ani. Persoana fizică poate încheia un contract individual de muncă și la împlinirea vârstei de 15 ani, cu acordul scris al părinților sau al reprezentanților legali, dacă, în consecință, nu îi vor fi periclitată sănătatea, dezvoltarea, instruirea și pregătirea profesională.

Având în vedere cel constatate, cu titlu *de lege ferenda*, propunem inserarea în conținutul circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM a mențiunii „cu bună știință”. În același timp, propunem graduarea răspunderii penale în sensul agravării în ipoteza în care infrațiunea înscrisă la alin.(1) art.168 CP RM este săvârșită asupra unui minor fără capacitate de muncă, prin inserarea unei circumstanțe agravante suplimentare – *cu bună știință asupra unui copil fără capacitate de muncă*. Reiterăm în context că în mai multe state se atestă agravarea răspunderii penale atunci când fapta examinată este săvârșită asupra unui minor (de exemplu, în Codul penal al Franței, în Codul penal al Azerbaidjan, în Codul penal al Suediei).

Merită atenție și analiza legislației penale a Lituaniei. Potrivit art.147¹ „Exploatarea pentru muncă forțată sau servicii”, normă amplasată de legiuitor în Capitolul XX „Infrațiuni contra libertății umane” *Cod penal al Lituaniei* (în continuare – CP Lit.) [21], constituie infrațiune: „Fapta persoanei care, prin utilizarea violenței fizice, a amenințărilor, a înșelăciunii sau a altor mijloace enumerate la articolul 147 (traficul de persoane), forțează în mod ilegal o altă persoană să în-

deplinească anumite lucrări sau să furnizeze anumite servicii, inclusiv cerșetoria”. Răspunderea se agravează dacă fapta indicată la alin.(1) este săvârșită prin forțarea altei persoane să presteze o muncă sau să presteze servicii în condițiile sclaviei sau în alte condiții inumane [alin.(2) art.147¹ CP Lit.].

În același timp, la art.147² CP Lit. „Folosirea muncii forțate a sau serviciilor unei persoane” este prevăzută răspunderea pentru „fapta persoanei care folosește munca sau serviciile altei persoane, inclusiv prostituția, în timp ce cunoștea sau trebuia și putea să cunoască faptul că persoana respectivă realizează această muncă sau oferă aceste servicii, ca urmare a utilizării împotriva acesteia, în scopuri de exploatare, violența fizică, amenințarea, înșelăciunea sau alte mijloace enumerate la articolul 147 (traficul de persoane)”. La alin. (2) al aceluiași articol este prevăzută o circumstanță specială de liberare de răspundere penală. *In concreto*: „Persoana care a săvârșit o faptă prevăzută în prezentul articol este liberată de răspundere dacă, înainte de recunoașterea sa în calitate de bănuț, notifică în mod voluntar o instituție de aplicare a legii și cooperează activ pentru identificarea victimei traficului de persoane (art.147) ori a cumpărării sau vânzării unui copil (art.157), precum și pentru identificarea oricărei dintre aceste fapte penale”.

Pentru început menționăm că, similar legii penale franceze, în Codul penal lituanian este prevăzută răspunderea persoanei juridice pentru săvârșirea faptelor înscrise la art.147¹ și art.147² CP Lit.

În altă privință, observăm că legiuitorul lituanian, la fel ca cel suedez, a lărgit aria de aplicare a faptei indicate la art.147¹ Cod penal. În acest fel, a plasat sub incidența normei respective, pe lângă munca forțată, și „serviciile” – prin care se înțeleg inclusiv cerșetoria (dar și prostituția – așa cum se desprinde din analiza în sistem a normelor specificate la art.147¹ și art.147² CP Lit.). În același timp, prin raportare la norma prevăzută la art.147² CP Lit., concretizăm că, în Codul penal al Republicii Moldova, la art.165¹ este incriminată „Utilizarea rezultatelor muncii sau serviciilor unei persoane care este victimă a traficului de ființe umane”. Totuși, norma sus-enunțată comportă deosebiri de esență în raport cu norma analogică din legea penală a Lituaniei (art.147² CP Lit.). Bunăoară, săvârșirea infrațiunii specificate la art.165¹ CP RM este precedată de fiecare dată de: *săvârșirea uneia dintre infrațiunile prevăzute la art.165 sau 206 CP RM*, care, la rândul ei, este urmată de *exploatarea victimei traficate* [22, p.539]. Depotrivă, Codul penal moldav prevede la alin.(2) art.165¹ CP RM o circumstanță specială de liberare de răspundere penală. Astfel, persoana care a săvârșit fapta prevăzută la alin.(1) este liberată de răspundere penală în cazul în care a declarat benevol despre comiterea de către alte persoane a infrațiunilor de trafic de

ființe umane sau trafic de copii, a ajutat la descoperirea infrafracțiunilor respective sau a contribuit activ la cercetarea acestor cazuri.

În altă ordine de idei, precizăm că *Codul penal al Spaniei* [23] (în continuare – CP Sp.), nu conține o normă dedicată în principal incriminării muncii forțate. Și totuși, drepturile și libertățile fundamentale ale muncitorilor se află sub ocrotire juridico-penală. În particular, norme menite să protejeze dreptul la muncă se regăsesc în Titlul XV „Infrafracțiuni împotriva drepturilor muncitorilor” CP Sp. Concomitent, elemente ale muncii forțate pot fi desprinse din conținutul alin.(1) art.311 CP Sp. Potrivit dispoziției normei enunțate, reprezintă infrafracțiune „fapta persoanei care, prin înșelăciune sau abuzând de o situație de necesitate, impune angajaților, condiții de muncă sau de securitate socială care dăunează, suprimă sau restricționează drepturile care le sunt recunoscute prin dispoziții legale, convenții colective sau prin contractul individual de muncă”. La alin.(2) al articolului nominalizat este stabilită răspunderea pentru „fapta persoanei care angajează simultan mai mulți lucrători fără a comunica înregistrarea lor în regimul corespunzător de securitate socială sau, după caz, fără a obține autorizația de muncă corespunzătoare, cu condiția ca numărul lucrătorilor afectați să fie cel puțin: a) 25/100 în companii sau centre de muncă care angajează mai mult de 100 de lucrători; b) 50/100 în companii sau centre de muncă care angajează mai mult de 10 lucrători și nu mai mult de o sută sau c) majoritatea, în companii sau centre de muncă care angajează mai mult de 5 și nu mai mult de 10 lucrători”. În condițiile alin.(3) art.311 CP Sp. este stabilită răspunderea pentru „fapta persoanei care, în cazul transferului de afacere (companiei), fiind în cunoștință cu faptele descrise anterior, menține aceleași condiții față de angajați”. Potrivit alin.(4) art.311 CP Sp. răspunderea se agravează „dacă comportamentele înscrise în secțiunile anterioare se desfășoară cu aplicarea violenței sau prin intimidare”.

Comparativ cu legislațiile penale anterior examinate, în cea spaniolă s-a recurs la expunerea în dispoziția incriminatorie (a faptei supuse analizei) a unui conținut de ordin general. Înțelegem, că o asemenea reglementare are ca scop ocrotirea drepturilor muncitorilor de orice influență negativă ce poate fi adusă din partea angajatorilor. În calitate de metode de realizare a faptei prejudiciabile înscrise la alin.(1) art.311 CP Sp., se rețin „înșelăciunea” și „abuzul de necesitate”. În același timp, în condițiile aplicării „violentei” sau „intimidării” pentru realizarea comportamentelor infrafracționale descrise la alin.(1)-alin.(3) art.311 CP Sp. răspunderea penală se agravează.

În contexte distincte, legiuitorul spaniol a incriminat, la art.312 CP Sp. „fapta celui care recrutează persoane sau îi determină să renunțe la locul de muncă deținut oferind condiții de muncă înșelătoare sau false, precum și a celui care an-

gajează subiecți străini fără permis de muncă în condiții care lezează, suprimă sau restricționează drepturile lor recunoscute prin prevederi legale, convenții colective sau contracte individuale de muncă”.

Referințe:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10.12.1948, la care a aderat RSS Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990.
2. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966, la care a aderat RSS Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993.
3. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr. 87 din 28.04.1994, în vigoare pentru Republica Moldova din 31.07.1994.
4. Carta Socială Europeană, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 484 din 28.09.2001, în vigoare pentru Republica Moldova din 08.11.2001.
5. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene din 12 decembrie 2007, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 303/1 din 14 decembrie 2007.
6. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.105 din 17.01.1957 privind abolirea muncii forțate, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr.707 din 10.09.1991, în vigoare pentru Republica Moldova din 10.03.1993.
7. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.182 din 17.06.1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.849 din 14.02.2002, în vigoare pentru Republica Moldova din 14.06.2002.
8. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr.1298 din 24.07.1997, în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997.
9. Codul penal al Azerbaidjan. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8304/file/Azerbaijan_CC_am2018_en.pdf

10. Codul penal al României. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/109855>
11. PAȘCU I., DOBRINOIU V., HOTCA M.-A. Noul Cod Penal Comentat. Volumul II. București: Universul Juridic, 2014. 1154 p.
12. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.78.
13. Codul muncii al Republicii Moldova din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.169-162.
14. Legea nr.270 din 07.11.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.290.
15. Notă informativă la Proiectul de lege nr.355 din 2013. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: <http://parlament.md/LegislationDocument.aspx?id=eff2c8bd-4d97-4f62-a3c4-4d334ac09745>
16. Codul penal al Franței. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/download/pdf/legiOrKali?id=LEGITEXT000006070719.pdf&size=747,7%20Ko&pathToFile=/LEGI/TEXT/00/00/06/07/07/19/LEGITEXT000006070719/LEGITEXT000006070719.pdf&title=Code%20p%C3%A9nal>
17. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Ocnîța) din 22.02.2019 (dos. nr. 1-166/18). Accesat: 18.04.2021]. Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/6b3c04f6-8a36-e911-80d8-0050568b4d5b
18. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Central) din 29.09.2020 (dos. nr. 1-136/20). Accesat: 18.04.2021]. Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/86d4a66e-451f-489c-b85e-f5032cb3b940
19. Codul penal al Suediei. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8662/file/Sweden_criminal_code_am2020_en.pdf
20. Sentința Judecătorei Cahul (sediul Cantemir) din 25.02.2020 (dos. nr. 1-178/19). [Accesat: 18.04.2021]. Disponibil: https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b8ab6e60-1b72-4e86-9919-a3ba3db-bf5ab
21. Codul penal al Lituaniei. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf
22. BRÎNZA S., STATI V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
23. Codul penal al Spaniei. [Accesat: 19.04.2021] Disponibil: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>